

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת צו, תשס"ד
מספר 542מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןגורם הזמן והשפעתו על עבודת ה'
(עיון במצוות תרומת הדשן וקרבן התודה)

בפרשת צו מופיע מרכיב שהוא רב השפעה בכל אורחות חיינו והוא גורם הזמן המשתנה. וכשם שהוא רב השפעה באורחות חיינו בכלל, כך הוא מהווה גורם חשוב ביותר בכל הנוגע למה שנדרש מאתנו בעבודת ה'. עניין מרכזי זה בא לידי ביטוי בולט בשתי סוגיות הלכתיות הנלמדות בפרשתנו: הראשונה היא מצוות תרומת הדשן והלכותיה, והשנייה היא מצוות קרבן התודה והלכותיה.

על תרומת הדשן מצווים הכוהנים בראש פרשתנו במילים אלו (ו:ג): "ולבש הכהן מִדּוֹ בַד וּמְכַנְסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וּשְׂמוֹ אֲצֵל הַמִּזְבֵּחַ", והרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין תיאר כיצד הייתה נעשית מצווה זו:¹

הרמת הדשן מעל המזבח בכל יום מצות עשה שנאמר... והיא עבודה מעבודות כהונה... אימתי תורמין הדשן בכל יום, משיעלה עמוד השחר... כיצד תורמין, מי שזכה לתרום טובל ולובש בגדי הרמה, ומקדש ידיו ורגליו... ואחר כך לוקח המחטה ושל כסף היתה... ועולה לראש המזבח ומפנה את הגחלים אילך ואילך וחיתה מן הגחלים שנתאכלו... ויורד למטה לארץ... וצובר את הגחלים שחתה על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים... וחתיה זו שחתה במחתה ומוריד לרצפה אצל המזבח היא המצווה של כל יום.

כאן המקום להעיר שמצווה זו אין מטרתה לפנות את המזבח ולנקותו משיירי הקרבנות של יום האתמול כדי להכינו לעבודת היום הבא, שכן עניין זה מתברר בפסוק הבא: "והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור". הפעולה נקראת "הוצאת הדשן", ואין חובתה בכל יום, אלא משירבה הדשן הצבור על גבי המזבח.

מצווה זו של "תרומת הדשן" באה אחרי פתיחה מיוחדת שאינה רגילה במצוות התורה. הפרשה פותחת במילים (ו:ב): "צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה". רש"י בפירושו לפסוק זה הביא את דרשת חז"ל בתורת כהנים:² "אין צו אלא לשון זירוז, מכאן ולדורות". אמר ר' שמעון: ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס.

נוסח שונה במקצת מצינו בתורת כהנים מכת"י ותיקן הקדום (66) שההדיר א"א פינקלשטיין.³ "אמר רבי שמעון ביותר, כל מקום שיש בו חסרון כיס". המלבי"ם בפירושו לתורת כהנים⁴ האריך לבאר את המשמעויות השונות הטמונות בשורש צו'ה', הן בחלק הסיפורי בתורה והן בחלק ההלכתי. הוא מצביע על כך שאכן השימוש בלשון "צו את בני ישראל" או "צו את אהרן" (במקום בלשון הרגילה "אמור אל בני ישראל" או: "דבר אל בני ישראל") נועד להבליט

¹ משנה תורה לרמב"ם פרק ב הלכה י-יב.

² תורת כהנים צו פרשה א'.

³ א.א. פינקלשטיין, תורת כהנים על פי כתב יד רומי מנוקד (אססמאני מס' 66), ניו-יורק תש"ז.

⁴ התורה והמצווה כרך א עמ' 690.

את אחת המשמעויות הללו: זירו; קיום המצווה מיד, או שהמצווה תהיה נוהגת לדורות. מה שפחות ברור הוא טיבה של המשמעות הרביעית שמצא ר' שמעון: "חסרון כיס", והשאלה היא, האם מתכוון ר' שמעון לחלוק על תנא קמא (שאמר אין צו אלא לשון זרוז מכאן ולדורות), או שמא בא רק להוסיף עוד משמעות? בין היתר עסק בשאלה זו הרמב"ן בפירושו לתורה על אתר. כאן המקום להעיר כי יש משמעות לחילוף הנוסח בדברי ר' שמעון, בין הנוסח שבתורת כהנים כאן: "אמר ר' שמעון" לבין הנוסח של דבריו בספרי: "ר' שמעון אומר" (על הפסוק: "צו את בני ישראל ונתנו ללויים וכו', במד' לה:ב). הנוסח השני, "ר' שמעון אומר", מורה יותר על כך שר' שמעון בא לחלוק. מכל מקום, נראה ברור שלא נתכוון ר' שמעון לומר שבכל מקום שנכתב "צו" יש בו חסרון כיס, שהרי בענייננו, במצוות תרומת הדשן, אין בה חסרון כיס. על גורם הזמן במצווה זו עמד ר' משה סופר (בעל "חתם סופר") בפירושו לפרשתנו.⁵ הוא מדגיש כי דווקא בגלל שמצווה זו מוטלת על כוהן גדול ועליו לקיימה בכל יום, באותו אופן, גם בעת הציווי וגם לדורות, יש מקום לחוש שהכוהן הגדול יקיימנה בדרך של שגרה, של מצוות אנשים מלומדה. על כן יש צורך בזירוז מיוחד. לפי פירושו ניתן לומר שיש מצוות, כמו מצוות "תרומת הדשן", שנתאחדו בהן כל שלוש המשמעויות של הפעל "צווה", דהיינו יש צורך מיוחד ב"זירוז" דווקא במצוות שהן "מיד ולדורות". ור' משה סופר מפרש בדרך זאת גם את מה שרגילים לומר בתפילת השחר, בפסוקי ההתעוררות שלפני פסוקי דזמרה: "אשרינו מה טוב חלקנו" וכו'. אשרינו שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומייחדים שמך בכל יום תמיד ואומרים פעמיים באהבה: "שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד", ומדוע "באהבה"? מאחר שאנו מייחדים שמך "בכל יום תמיד", יש חשש שהשגרה תתגבר עלינו, ולכן יש צורך בהתעוררות מיוחדת של אהבה.

עניין נוסף בפרשתנו שבו בא לידי ביטוי גורם הזמן והשפעתו על עבודת ה', היא מצוות קרבן התודה והלכותיה. בשתי המצוות, מצוות "תרומת הדשן" ומצוות "קרבן התודה", יש משמעות לגורם הזמן, אלא שבניגוד ל"תרומת הדשן" שהיא מצווה שנעשית בכל יום, הרי מצוות "קרבן התודה" היא מצווה שנעשית בנסיבות מיוחדות. בהמשך פרשתנו פותחת התורה את פרשת זבח השלמים (ז:יא):

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה' אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ... על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו.

בפסוקים אלו מופיעים המונחים "שלמים" ו"תודה", וכדאי להבהיר במדויק את משמעותם ההלכתית. כשאדם מביא קרבן שלמים כנדר או נדבה סתם, נקרא קרבנו קרבן שלמים, וזמן אכילתו שני ימים ולילה אחד ואין הוא טעון הבאת לחם. אבל אם הביאו, כדברי רש"י בפירושו כאן (לפס' יב): "על דבר הודאה על נס שנעשה לו כמו יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכים להודות שכתוב בהן: ⁶ 'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם", הרי זה קרבן תודה וטעון הבאת ארבעה מיני לחם - שלושה מיני מצה ומין אחד חמץ - וזמן אכילתו יום ולילה בלבד. לאחר זמן זה, אם לא נאכל נעשה "נותר" וחייב בשחפה.

אין ספק כי לחילוקי ההלכות הללו נודעת גם משמעות רעיונית הנוגעת לדרך עבודת ה' של האדם. עמד על כך הנצי"ב בפירושו לתורה כאן.⁷ לפי דבריו תכלית קרבן תודה שבא על הנס היא לספר חסדי ה' שגמל עליו, כפי שנאמר בתהילים (קז:ח): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". אדם שאירע לו נס מן הניסים הנזכרים כאן, היה נוהג, אחר הקרבת תודתו, לקבוע סעודת הודיה בנוכחות רעים רבים ולספר הנס ברבים. לפיכך קבעה התורה, לפי פירוש הנצי"ב, שזמן האכילה יהיה יום אחד, כדי שלא תתפזר השמחה לכמה ימים אלא תתרכז ביום אחד, ולפיכך ציוותה התורה שיביא לחם חמץ שהוא העיקר לפי דברי הפסוק(יג): "על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו", כלומר, לחם חמץ הוא העיקר ומיני המצה טפלים לו, משום שלחם המצה הוא, כידוע, "לחם עוני", ואינו נאכל יפה כמו לחם חמץ. וכל זה על מנת להרבות במספר הקרואים לסעודת ההודיה ולתת לפנייהם סעודה יפה שבמהלכה יספר בפניהם את הנס שאירע לו ואז יוכל לקיים בשלמות פסוק אחר ממזמורי התהילים: "אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו" (קט:ל).

⁵ ר' משה סופר, תורת משה לפרשת צו.

⁶ תה' קז: ח.

⁷ ר' נפתלי צבי יהודה ברלין, העמק דבר לויק' ז:יג.

יכולים אנו לסכם ולומר כי הזמן, הוא גורם רב השפעה על מעשיו ומחדליו של האדם. משני ענייני ההלכה שהבאנו מתוך פרשת צו ניתן ללמוד כיצד מדריכה התורה את האדם לנצל את הזמן בכל עת כדי להתעלות בעבודת ה'. ויהי רצון שיתקיימו בנו דברי הנביא הנקראים בהפטרת השבוע: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות" (מלא' ג:ד).

ד"ר ירמיהו מלחי
המחלקה לתלמוד